

ԲԱՐԻՉԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

ԳԻՏԵՐՈՒԱՆ ԲԱՐԻՉԻ ՄԵՋԷՆ

— 0 0 —

Հինգշաբթի, 4 յուլուար, 1900

Մատախուղի ու խաւարի կէս-գիշերէ մը յետոյ ուր մարդասպաններն ու թափառիկները փողոցներէն շտապով ու դանդաղ կ'անցնին, մինակս, քարափներուն մահացուն երկայնքներն ի վար, հսկումի անդառնալի որոշումէս աչուընքս վախով լեցուն, քովս ի վեր ու վրաս յարկուող երկաթէ մուկիին ու վախին մէջէն՝ տաժանագին կը քալէի :

Հազարաւոր փողոցներ հրդեհուած կածաններու նման կը փախչին կը հեռուանան իրենց ետեւէն քաշքշուղով լապտերներու խառնա՝ մառնումը, խղզող մշուշին մէջէն, որոնք ձեղքուած գանկերու նման պատէ պատ խարխափելով իրարու կը քաղիւին...

Մեծեական գետին վրայ կամուրջները՝ կափարիչները բաց մողացած երկայն դալաղներու նման, իրենց՝ կեղբքները լոյսի գեղին թերթաղերով ուղիղ փունջերով քով քովի երկննալով կ'անշարժանան։ Ու կարմիր ջուրը իր վրայ զալարուող կամուրջներուն ու ածուխի ու սաւաքարի հակայ նաւերուն տակէն սողոսկելով կ'անհունանայ ու կ'երթայ հրէշային ու արիւնզկաղ անասուններու կարաւանի մը նման, որ բոլորը մէկ, գիշեր ատեն, փորի վրայ եկած՝ ցած քարանձաւ մը, վայրագորէն, մահադուժօրէն, իրենց ոռնուրը զսպելով կը փախչին...

Հեռունքէն հաղուաղիւտ անցորդներ կ'անցնին՝ հազիւ կ'որոշուին Լնձրիւով խառնուած յողնած հով մը խաւարն ու մշուղ վերէն կախուած եղբրական վարագոյրի մը նման երբեմն կը շարժէ։ Գաղաքին բոլոր լոյսերը անհնաւորն տանջանք մը ունին այս տիրապետող կուրուքները մէջ։ Ու թեւերս գէպ ի սուղ երկարելով կ'երթամ։

Անոնք որ միայն գիշերը կ'ապրին, հեաղկեմէ մօտաւոր գիւղերէ գէպ ի Բարիզ կը սկսին

քալել։ Դանդաղ ու ծանր ու յողնած ձիերը, ամէն ետ փախչող փողոցներէ, իրենց բեռ ուսած սայլերը քաշելէն դէպ ի մեծ հրապարակները կը տարադուին՝ թաց քարերուն վրայ պայտերնուն ախտաւոր խոնջէնքը հընչեցնելով։ Ամէն մէկ սայլի վրայ շալերով ու լաշակներով փաթթուած ծեղ կիներ բանջարեղէններու կուտակումներու մէջ զատամած, պզտիկ ցած, քովերնին կարմիր լապտերներով ու ձեռուներն խարաղաններ, դէպ ի Մեծ Հալերը կը մտարկեն իրենց ձիերը։ Ամբողջ մարդկութիւն մըն է որ կ'անցնի քաղցող Բարիզին մէջէն։ Գաղթականներու երեւոյթը ունին ասոնք որ ա'լ ձանձարացած են իրենց ա'մէն օրուան անօգուտ ու վերջալոյսներուն դարձեալ նորոգուող ապարդիւն աքաղանքէն։ Զիբերն, անձերն ու անխներն ալ իրենց զարաւոր ու ճակատագրական ճամբան գիտեն, միշտ միեւնոյն սահմակող լուսթեանը մէջէն դէպ ի միեւնոյն դժոխային ու արիւնոտ աղմուկը Մեծ Հալերուն։ Իրենց սողացողները յուզարկաւ որու մեկեր են, աւելի ծանր աւելի հանդիսաւոր ու միշտ անձայն ու մղձաւանջային։

Արուարձաններէն ու գոիներէն Բարիզի ճամբաներն աւելոյ ընտանիքները՝ հրապարակներուն չորս անկիւնները կը ցրուին։ Տաք տաքական աղէն մինչև ութ տուննոց էրիկմարդիկ ու կիներ, ձեռքերնին աւելնելով արմատէն հանուած ծառերու նման, առանց ձայնի, դանդաղ, համակերպող ու ձեռներեց, քարայառակները կը մաքրեն։ Մուկի մէջ մեծեական ձեռք կ'առնեն իրենց շարժող մարմինները, ձեռուներն՝ աւելին կոթին բարձրացուցած՝ անդուռէ մը վեր ելլելու ճիգը ընողներու կերպարանքը տալով իրենց։

Ու քսուելով քովէջ կ'անցնին անհամար մարդեր, ուսերնուն վրայ՝ խոշոր պարկերով։ Ասոնք ահաւոր կերպարանքներ ունին։ Մէկ կողմ ծոած ամհնի կզակներով ծեղեր են իրենց վիզերէն պզտիկ լապտերներ կախած են, աւելննա միջի կտորներու նման։ Շատերուն փայտէ սրունդները քարերուն վրայ անօգուտ կոչնակը կը հնչեցնեն իրենց աւերակ մարմիններուն Այս բոլորն ալ Մեծ Գաղաքին դաւախներն են, անոր մեքենաներէն արորուած ու

փշրուած անգամներով, իրենց հին ու պայծառ ու երթտասարդ մարմիններէն միայն բեկորներ կայ վրանին: Բայց միշտ կը քայլեն անոնք:

Իրենց վերջին ապստամբութիւնը մահերգով դնողներ կ'անցնին, զոյգ զոյգ ու առանձին, հայտնելով որ զիրենք վերջապէս չտարաւ չհասնողը երազին անդորրութեանը: Բաց դուռններէն մութին կը բաղկեն ինչպէս բաւտի մը երկաթէ պատերուն ու նորէն ուշաբերուելով, ձեռքովնին օդին մէջ ուրուականներ կը քանդակեն, պողոտային վրայ ծառ մը գտնելու յոյսով որպէսզի վայրկեան մը հանգչեցնեն իրենց կոնակներուն տիրական խնթութիւնը....

Յետոյ Թափառիկները կուգան, անբանութեանէն գմբէթուած ցաւագինութեամբով ու իրենց կիսախթ թեւերը մինչև գետինը կախ աշուրներն զոյգ, ջուլերով փաթթուած, խոհուն ու տարամբք, իրենց սոսթար քայլերը եւ հպարտութեան ու ատելութեան մարմինները կամուրջներուն տակ աքսորելով: Ու ոչ ալ ասոնք կը խօսին, օտարականներու նման մէկմէկու քովէն կ'անցնին, առանց իրարու նայել կրնալու, ու չեն գիտեր ինչ բանէ գիտովցած, գրեթէ ծնկալոց, պզտիկ քայլերով թափառելին կը կորսուին կ'անհետանան:

Տարիքոտ աղջիկները երեքք չանցնող հարուստ անցորդին կը սպասեն, յայրատ նայուածքներով, նոց փողոցներուն անկիւնը, փեշերին հանգրծած, անկարելի շուսպտութեան յոգնած խոստումներով:

Ու վերջապէս մարդասպանները կուգան: Ամենէն վաճառները, Չհամակերպողները: Անոնք որ իրենց իրաւունքը յաւիտեանական Դանակին աղամանգէն կը սպասեն: Քոյղէ կ'անցնին իրենց երկու խորունկ աշուրները հոգիիդ խղճութեանը մէջ յանկարծօրէն աշտարակելով.... Գիտակից ու սպառնական ու տիրական վայրն են անոնք, Հերոսի քայլեր ունին ու կարծես թէ զլուռ վրայէն կը քաշեն: Արեւն կը թքեն ու իրենց հազը փոթորիկ մըն է փողոցներուն վրան: Անոնք միայն գիշերը կը ճանչնան ու Ոճիրը կ'ապրին, մինակնին, դիւցազնօրէն:

Նոթը-Տամի տակէն կ'անցնի, գլուխ ծռած իր վախին, Հաստատութեանը ու Գեղեթիւնը:

Թեանը աղջու: Իր հսկայական գիծերը չեն որոշուիր, միայն երկու զանգակատունները տարտամօրէն անոր մարմինէն անշատուելով վեր կը բարձրանան աղօթելու խելայեղ ու պաղատագին շարժումով մը:

Աստուծոյ Օթեւանին աղջուէն կը սահմանէ կ'անցնի, որուն պատուհանները հիւանդանոցներու բոլոր հոգեվարքներուն գիմացը այնչափ անգթօրէն զոյգ են: Աջ կողմի դռնէն չորս սեւաւառ մարդեր կառքի մը մէջ փաթթուած դիակ մը կը դնեն: Գլխարկս ձեռքս բռնած ողջունելով կ'անցնին անմահօթ հոգիին ետեւէն որուն գիշերային մահը վաղուան տենդերուն մէջ ա' յնչափ եղբայրօրէն պիտի ապրիմ: Մեռելակառքը աւերակի փշոզ պատի մը պէս քիչ մը աղմուկէ յետոյ կ'անհետանայ: . .

Մինչև Մոմարթի կ'երթամ՝ անմիջապէս վերադառնալով: Միեւնոյն քայլքայումը, գիւղերէն Բարիք, միեւնոյն ցաւագին մարդկութեան: Ու հիմա բոլորը ետ կը գտնան իրենց ամբիներու աշխատանքը Բարիքին յանձնելէ յետոյ: Պարտապ սայլերուն մէջ նետուած են բոլորն ալ, պզտիկները կողովներուն մէջ, ու մեծերն ալ զով քովի իրար տաքցնելով: Կոտորածէ մը փախչողներուն աճապարանքը ունին, այս գիւղային աղմուկներուն մէջէն սարսափահար ձիերը խարաղանելով: Աշխատաւորները կը սկսին գործատուն չտապել, կառքերը կը բաղմանան: Ու քաղաքը անսահմանօրէն եւրեթկալ կը սկսի Առտուան լրագրիները ամէն գիշէ կը պրօնեն: Նրկաթուղիի հետաւոր սուլումները հողին տակէն կը քաղարուեն: Կամ մուրջէ մը մէջ թաղը կ'անցնի, Պաշտելի կապոյտ մը քոյրօրէն ամէն բան կը չլարչէ: Քարափներն ի վար ծաղիկի թաղարները կան, յով քովի, խիտ խիտ: Ու բոլոր այդ հանգարտ գեղեցկութիւնները նուիրական գիւղերուն, իրենց խոշոր բաժանները արշալոյսին բացած, միակ միկիթարանքս կ'ըլլան այս դիշերուն մղձաւանջի պտոյտէն իմ մէջն անցած ցնորարեր զահանգանքին:

ԱՏՈՒ ԵԱՐԱՆԵԱՆ

